

تحلیل فعالیت‌های پژوهشی انجام‌شده در حوزه مالکیت فکری ایران

مهدی گودرزی^{۱*}

عبدالنبی خطیبی^۲

نیلوفر خلیل زاده^۳

چکیده:

موضوع مالکیت فکری در سال‌های اخیر به دلیل ارتباط تنگاتنگ آن با مفاهیمی چون جهانی‌شدن، تجارت آزاد، اقتصاد دانش‌بنیان و توسعه فناوری در مرکز توجه سیاست‌گذاران و جامعه علمی ایران قرار گرفته‌است. به‌منظور ایجاد تصویری شفاف‌تر از موضوعات مطرح‌شده در فعالیت‌های پژوهشی ایران در حوزه مالکیت فکری و کمک به جهت‌گیری فعالیت‌های تحقیقاتی آتی کشور در این عرصه، مقاله حاضر به تحلیل زمینه فعالیت‌های پژوهشی انجام‌شده در حوزه مالکیت فکری در ایران اختصاص دارد. بازه زمانی پایان‌نامه‌های بررسی‌شده از سال ۱۳۶۲ تا سال ۱۳۹۱ و بازه زمانی مقالات علمی بررسی‌شده از سال ۱۳۳۳ تا ۱۳۹۱ بوده و از روش کتاب‌سنجی، اطلاعات موردنیاز جمع‌آوری شده و با استفاده از تحلیل تم، این اطلاعات مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته‌اند. نتایج حاصل از این تحقیق نشان می‌دهد که موضوع بیشتر این پایان‌نامه‌ها و مقالات انجام‌شده در حوزه مالکیت فکری کشور مربوط به بخش مالکیت صنعتی است و تم اصلی موارد بررسی‌شده را موضوعات برند و اختراعات تشکیل می‌دهند. همچنین نتایج بررسی مقالات نشان داد که روند تولیدات علمی کشور در حوزه مالکیت فکری، صعودی است و جایگاه ایران در چرخه عمر تولیدات علمی حوزه مالکیت فکری در مرحله جنینی (آشنایی با مفاهیم مالکیت فکری) در سطح جهانی قرار دارد و فعالیت‌های تحقیقاتی بنیادین در این حوزه به خصوص ارتباط آن با توسعه اقتصادی و اثرات آن بر روی مسایل اجتماعی ایران انجام نشده‌است.

کلمات کلیدی:

مالکیت فکری، مالکیت صنعتی، حق مؤلف، تحلیل تم، مقاله، پایان‌نامه

۱. عضو هیئت علمی دانشکده مدیریت و حسابداری دانشگاه علامه طباطبائی

* نویسنده عهده دار مکاتبات: goodarzi@atu.ac.ir

۲. دانشجوی کارشناسی ارشد مدیریت تکنولوژی دانشگاه علامه طباطبائی

۳. دانشجوی کارشناسی ارشد مدیریت تکنولوژی دانشگاه علامه طباطبائی

مقدمه:

موضوع خلق، حمایت و بهره‌برداری از مالکیت فکری امری است که در دنیای کنونی اهمیت فوق‌العاده یافته و از ارکان ضروری برای توسعه و تعالی هر جامعه‌ای به‌شمار می‌آید. به‌عبارت‌دیگر، نظام مالکیت فکری به یکی از مسائل زیربنایی سیاست نوین اقتصادی در سطوح ملی و بین‌المللی تبدیل شده است. علاوه‌براین، افزایش سهم دانش و تکنولوژی در توسعه جوامع موجب شده بسترهایی قانونی جهت حمایت از این حقوق در سطح جهانی نیز بوجود آید. این روزها؛ تولید، توزیع و کاربرد دانش و فناوری، عامل و محرک اصلی رشد اقتصادی، تولید ثروت و اشتغال در تمامی فعالیت‌های اقتصادی است و برای فرایندهای خلق و ایجاد دانش، اکتساب، اشاعه و کاربرد عملی آن دولت‌مردان با انجام برنامه‌ریزی دقیق تلاش می‌کنند تا زیرساخت‌های لازم برای پیشرفت اقتصادی دانش‌بنیان را فراهم کنند (گوردزی و اسماعیلی، ۱۳۹۲). بنابراین نظام مالکیت فکری به‌عنوان ابزاری سیاستی که تضمین‌کننده ارزش چنین دارایی‌هایی است از سوی سیاست‌گذاران کشورهای مختلف مورد توجه قرار گرفته‌است. لذا فهم پایه‌های حقوقی و اقتصادی نظام مالکیت فکری، پیش‌شرطی برای درک افزایش نقش و اهمیت آن در استراتژی ملی در جهت تقویت رقابت‌پذیری و تسریع توسعه اقتصادی - اجتماعی است (Alikhan, 2000). شرایط کنونی ایران نیز به گونه‌ای است که دیر یا زود باید به عضویت سازمان تجارت جهانی درآید و در فرصتی که تا پیوستن به این سازمان وجود دارد باید ضمن تأمین و تضمین حقوق مالکیت فکری، شرایط تجارت آزاد هم فراهم گردد تا مسیر رقابت، هموار شود. از سوی دیگر، حمایت دولت از آثار فکری، صاحبان آن‌ها را دارای حق انحصاری بهره‌برداری از دستاوردهای فکری خود می‌سازد و با ایجاد انگیزه و رغبت برای صاحبان اندیشه، فضایی را ایجاد می‌کند که اقتصاد و جامعه نیز بتوانند از دستاوردهای فکری و ذهنی آنان بهره‌مند شوند و مسیر رشد و بالندگی‌شان هموار گردد (صادقی و خاکپور، ۱۳۸۶). اما باید توجه داشت که مالکیت فکری از جهت سیاسی نیز اهمیت دارد زیرا باعث شکل‌گیری سلطه علمی و فناوری از طرف کشورهای تولیدکننده محصولات و خدمات با فناوری‌های پیشرفته بر کشورهای واردکننده این محصولات و خدمات می‌شود. از این‌رو، پذیرش نظام مالکیت فکری تنها با این فرض که در کشور تولیدات فکری وجود دارد و آن‌ها بتوانند از منافع اقتصادی تولید خود بهره ببرند، بدون در نظر گرفتن سایر جنبه‌های آن امری ناپسند است. با این وجود، یکی از اهداف مهم در هر نظام مالکیت فکری، اطمینان دادن به پدیدآورندگان آثار علمی، فنی، ادبی و هنری است که به صورت انحصاری حق استفاده از منافع اقتصادی پدیده فکری خود را دارند و از این حقوق به صورت شایسته حمایت می‌گردد. با توجه

به نقش روزافزون علم و دانش بر پیشرفت‌های بشری، ترقی و توسعه جوامع بدون حمایت از حقوق نوآوران، صاحبان آثار فکری و مخترعان میسر نیست. از این رو، حفاظت از چنین اندوخته‌هایی که در برخی مواقع بسیار پرارزش‌تر از ثروت‌های مادی تلقی می‌گردد، بیانگر ضرورت تحول و توسعه اقتصادی است (شاه‌آبادی و همکاران، ۱۳۹۱). به‌طور کلی هر چقدر حمایت از حقوق مالکیت فکری در یک کشور قوی‌تر و قوانین حمایتی ضمانت اجرایی بالایی داشته‌باشند، مخترعان و نوآوران با آرامش خاطر بیشتر و به‌دور از نگرانی‌های ناشی از کپی‌برداری دیگران می‌توانند به کارهای نوآورانه خود بپردازند. باتوجه به آنچه که به آن اشاره شد، اگرچه از سال ۱۳۱۰ قوانینی در حوزه مالکیت صنعتی در ایران به تصویب رسیده بود، اما اهمیت موضوع مالکیت فکری برای دولت‌مردان کشورمان از اوایل دهه ۸۰ شمسی بیشتر مشخص گردید و برای پاسخگویی به نیازهای موجود در جامعه و شناخت بیشتر زمینه علمی مالکیت فکری، این حوزه به دروس دانشگاهی کشورمان نیز وارد شد. در واقع از سال ۱۳۸۰ رشته حقوق مالکیت فکری به‌عنوان یکی از زیرمجموعه‌های رشته حقوق خصوصی در سطح کارشناسی ارشد در دانشگاه تهران تدریس شد و در همین سال یک درس ۲ واحدی در رشته مدیریت تکنولوژی در دانشگاه علامه طباطبائی برای دانشجویان این رشته تدریس گردید. اکنون با گذشت بیش از ۱۲ سال از ورود این حوزه به دانشگاه‌های مختلف کشور، شاهد انجام تحقیقات مختلفی در حوزه مالکیت فکری توسط دانشجویان و محققان کشورمان هستیم. لذا باتوجه به این مطلب که یکی از راه‌های شناخت روند طی‌شده در هر حوزه علمی، بررسی یافته‌های علمی آن حوزه بوده و به‌منظور ایجاد تصویری شفاف‌تر از موضوعات مطرح‌شده در فعالیت‌های علمی و پژوهشی ایران در عرصه مالکیت فکری و نیز کمک به جهت‌گیری فعالیت‌های تحقیقاتی آتی در کشور در این زمینه، مقاله حاضر به تحلیل موضوعی فعالیت‌های علمی و پژوهشی انجام‌شده در حوزه مالکیت فکری در ایران می‌پردازد. از این رو، هدف اصلی این مقاله ارائه تصویری شفاف از موضوعات مطرح‌شده در فعالیت‌های علمی و پژوهشی ایران در حوزه مالکیت فکری و کمک به سیاست‌گذاران و اساتید فعال در حوزه مالکیت فکری به‌منظور جهت‌دهی به فعالیت‌های تحقیقاتی آتی در کشور می‌باشد. در این راستا، سؤال اصلی این تحقیق عبارتست از: روند تحقیقات انجام‌شده در حوزه مالکیت فکری در سه دهه اخیر در کشور چگونه است؟ سؤالات فرعی این تحقیق نیز عبارتند از: الف- تعداد و روند موضوعات تحقیقاتی پایان‌نامه‌های انجام‌شده در حوزه مالکیت فکری کشور چگونه بوده‌است؟ ب- تعداد و روند موضوعات تحقیقاتی که در مقالات علمی- پژوهشی و علمی- ترویجی کشور در حوزه مالکیت فکری به چاپ رسیده‌اند، چگونه می‌باشد؟ ج- چه توصیه‌ها

و پیشنهادهایی به محققان، دانشجویان و سیاست‌گذاران فعال در عرصه مالکیت فکری برای انتخاب موضوع برای تحقیقاتی آتی می‌توان ارائه نمود؟

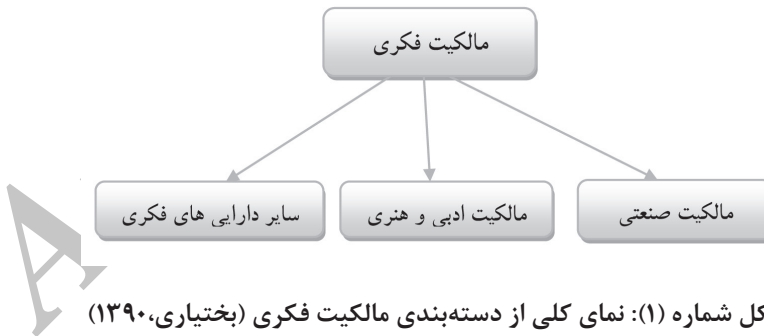
۱- مروری بر ادبیات تحقیق:

۲-۱- مالکیت فکری:

مالکیت فکری به‌طور کلی مالکیت ناشی از فعالیت‌ها و تراوشات فکری انسان در زمینه‌های صنعتی و تجاری، علمی، ادبی و هنری است که از سوی قانون به رسمیت شناخته شده و دیگران را از بهره‌برداری بدون مجوز از دارایی‌ها منع می‌کند. در واقع، هدف از تدوین قوانین مالکیت فکری حمایت از افراد خلاق و سایر تولیدکنندگان کالا و خدمات فکری از طریق اعطای حقوقی مشخص در بازه زمانی محدود به‌منظور کنترل استفاده از این تولیدات در قبال استفاده بدون مجوز دیگران است (WIPO, 2004). ماده دو کنوانسیون تأسیس سازمان جهانی مالکیت فکری این حقوق را شامل: فعالیت‌های ادبی، هنری و علمی، اجرای برنامه‌های هنری هنرمندان، اختراعات، طرح‌های صنعتی، علائم تجاری و حمایت در برابر رقابت غیرمنصفانه می‌داند.

باید در نظر داشت که از گذشته این مالکیت‌ها به دو دسته صنعتی و ادبی و هنری تقسیم‌بندی شده‌اند که البته امروزه با توجه به پیشرفت‌های بشر در زمینه‌های گوناگون و بروز مصادیق جدید علاوه بر موارد فوق، موضوعات دیگری چون حمایت از گونه‌های گیاهی، اسرار تجاری، اختراعات کوچک، دانش سنتی، منابع ژنتیکی و فرهنگ عامه وجود دارند که جز موضوع حقوق مالکیت فکری قرار می‌گیرند (گودرزی، ۱۳۸۲). حقوق مالکیت فکری در معنای وسیع کلمه عبارتست از حقوق ناشی از آفرینش‌ها و خلاقیت‌های فکری در زمینه‌های علمی، صنعتی، ادبی و هنری که از راه دانش، هنر یا ابتکار آفریننده آن پدید می‌آید و هدف از حمایت از این حقوق، تشویق و ترغیب ایجاد آفرینش‌های فکری و آزادسازی دسترسی به آن‌ها با هدف توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و بهبود زندگی بشر است (نوروزی، ۱۳۸۱). لازم به ذکر است که این حقوق در ماده ۲۷ اعلامیه جهانی حقوق بشر به رسمیت شناخته شده‌اند و در بند دوم این ماده عنوان شده که هر کس نسبت به حمایت از منافع اخلاقی و مادی ناشی از هر تولید علمی، ادبی یا هنری که آفریننده آن است، حق دارد. از این‌رو، در این اعلامیه بر حق هر انسانی در بهره‌مندی مادی و معنوی از نتایج خلاقیت‌های علمی، ادبی و هنری‌اش تأکید شده است (Giovanetti and Matthews, 2005).

همانطور که پیش‌تر به آن اشاره شد، مالکیت‌های فکری به‌طور کلی به سه دسته تقسیم می‌شوند. حقوق مالکیت ادبی و هنری، که شامل مجموعه حقوق و امتیازات انحصاری است که طبق قانون به نویسندگان، هنرمندان و پدیدآورندگان آثار مربوط به حوزه‌های ادبی و هنری اعطا می‌شود و دربردارنده: کتاب، رساله، جزوه، نمایشنامه، شعر، ترانه، داستان، رمان، موسیقی، هرگونه اثر سمعی و بصری به‌منظور اجرا در صحنه نمایش، پرده سینما یا پخش از رادیو و تلویزیون تهیه شده باشد، نقاشی، مجسمه، معماری، عکس و سایر آثار ادبی و هنری می‌باشد. حقوق مالکیت صنعتی مربوط به استفاده مادی و معنوی از آثار فکری در زمینه‌های مختلف صنعت و تجارت است. از جمله آثار تحت حمایت قوانین مالکیت صنعتی می‌توان به اختراعات، علائم تجاری، طرح‌های صنعتی، نشانه‌های جغرافیایی، رازهای تجاری و جلوگیری از رقابت ناسالم تجاری اشاره کرد (WIPO, 2004). اما گاهی دستاوردهایی مطرح می‌شود که بشر در آن‌ها نقش مستقیم یا غیرمستقیم دارد ولی به راحتی نمی‌توان آن‌ها را در دو گروه فوق قرار داد و گاهی خود به نظام‌های خاص حمایتی نیازمندند (مثل دانش سنتی، فولکلور و منابع ژنتیک، دامنه‌های اینترنتی و غیره) که باید آن‌ها را در گروه خاصی به نام حقوق سایر دارایی‌های فکری دسته‌بندی کرد (بختیاری، ۱۳۹۰). شکل زیر نمایی کلی از اجزای مالکیت فکری را نشان می‌دهد.

لازم به ذکر است منظور از دانش سنتی آثار ادبی، هنری، علمی و دیگر ابداعات مبتنی بر سنت‌ها و به‌طور کلی خلاقیت‌های منبعت از فعالیت‌های فکری در حوزه‌های صنعتی، ادبی، هنری و علمی که ریشه در سنت‌های یک قوم یا جامعه خاص دارد، می‌باشد. در این تعریف منظور از «ریشه سنتی» نظام‌های دانشی، خلاقیت‌ها، ابداعات و مظاهر فرهنگی است که از نسلی به نسل دیگر منتقل شده و معمولاً به

گروه خاصی از مردم ساکن در یک قلمرو جغرافیایی متعلق است و با توجه به تغییرات زیست‌محیطی تغییر می‌کند (WIPO, 2001). همچنین از دیدگاه مقررات مدل ۱۹۸۲ سازمان جهانی مالکیت فکری و یونسکو، نمادهای فولکور به مفهوم محصولاتی که شامل عناصر مشخصی از میراث هنری و سنتی که بوسیله تک تک آحاد جامعه (یک کشور) یا افرادی که نمادهای هنر سنتی این جامعه را توسعه یا حفظ نموده‌اند، اطلاق می‌شود و شامل موارد ذیل است (UNESCO-WIPO, 1982):

- نمادهای شفاهی شامل افسانه‌ها، اشعار عامیانه، چیستان‌های قومی
- نمادهای موسیقایی شامل آهنگ‌ها و آلات موسیقی قومی
- نمادهای حرکتی شامل رقص‌ها، نمایش‌ها، اشکال هنری و آیین‌های مذهبی
- نمادهای ملموس شامل ترسیمات، نقاشی، حجاری، مجسمه‌سازی، کوزه‌گری، سفالگری، موزائیک، کارهای چوبی، کارهای فلزی، جواهرسازی، سبذبافی، سوزن‌دوزی، بافتنی و...

۲-۲- مطالعه روند تحقیقات صورت‌گرفته در حوزه مالکیت فکری

با اهمیت یافتن موضوع مالکیت فکری در حوزه اقتصاد، کسب‌وکار و تجارت، در سال‌های اخیر بررسی روند فعالیت‌های پژوهشی در این عرصه فزونی یافته‌است. به‌عنوان مثال ساکاتا و همکاران (۲۰۱۲) با بررسی مقالات علمی که در حوزه اختراعات و نوآوری در مجلات معتبر علمی از سال ۱۹۵۶ تا ۲۰۰۷ به چاپ رسیده‌اند، دریافتند که تنها بیش از نیمی از این مقالات از سال ۲۰۰۰ به بعد به رشته تحریر درآمده‌اند. علاوه بر این از میان این تعداد مقاله، ۳۰۰۲ مقاله در زمینه حقوق، ۱۸۵۱ مقاله در زمینه علوم کتابداری، ۱۶۱۹ مقاله در زمینه کسب‌وکار و ۱۳۲۷ مقاله در زمینه اقتصاد تدوین شده‌اند. در این بین، مقالات حوزه‌های اقتصادسنجی و اختراع، نظام حقوقی و نهادی، مدیریت تکنولوژی و اختراع، فعالیت‌های دانشگاهی و اختراع بیشترین تم‌های موضوعی بوده‌اند که مورد توجه دانشمندان و محققان این حوزه قرار گرفته‌اند. (Sakata et al, 2012)

همچنین در تحقیق دیگری ولموراگن (۲۰۱۳) با استفاده از تحلیل کتاب‌شناسی مقالات چاپ‌شده در مجله حقوق مالکیت فکری بین سال‌های ۲۰۰۷ تا ۲۰۱۲ دریافت‌است که بیشترین نویسندگان مقالات در این مجله هندی‌ها و سپس محققان آمریکایی و چینی بوده‌اند و بیشترین استنادات به این مجله در سال ۲۰۰۷ صورت گرفته‌است (Velmurugan, 2013).

گرن استرن (۲۰۰۳) نیز در مطالعه‌ای که در خصوص روند روبه‌رشد مطالعات صورت‌گرفته در زمینه

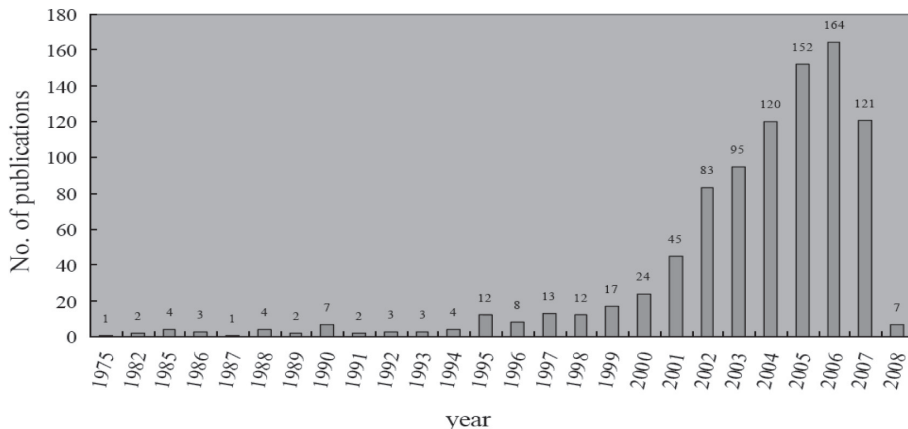
مالکیت فکری انجام داده‌است، بیان کرده که از دهه ۸۰ میلادی به این طرف (بدون اینکه شاهد تغییرات گسترده قانونی در عرصه مالکیت فکری باشیم) توجه قابل ملاحظه‌ای به مسایل اقتصادی و حقوقی مالکیت فکری در دنیا صورت گرفته‌است. وی با جستجوی ساده کلمات مالکیت فکری و حقوق مالکیت فکری در عنوان، کلمات کلیدی و چکیده مقالات نمایه شده در حوزه علوم اجتماعی بین سال‌های ۱۹۷۵ تا ۲۰۰۲ نشان داد که روند مقالات چاپ شده در این زمینه رشد چشمگیری داشته‌است به طوری که بین سال‌های ۱۹۷۵ تا ۱۹۸۱ سالانه کمتر از ۱۰ مقاله در زمینه مالکیت فکری در مجلات علوم اجتماعی به چاپ رسیده‌است حال آنکه بین سال‌های ۱۹۸۲ تا ۱۹۹۹ این عدد بین ۱۰ تا ۱۰۰ مقاله بوده‌است و از سال ۲۰۰۰ به بعد تعداد مقالات هم بیشتر شده‌است (Granstrand, 2003). در مجموع، تحلیل استنادی و محتوایی گرن استرند (۲۰۰۳) از این مطالعه نشان داد که:

- حوزه مالکیت فکری در علوم اجتماعی به سرعت در حال گسترش است.
- در این حوزه، حضور نویسندگان و مجلات آمریکایی بسیار چشمگیر است.
- استنادات میان‌رشته‌ای از علوم حقوق و اقتصاد در مقالاتی که توسط اقتصاددانان نوشته شده‌است، چشمگیرتر است. این درحالیست که مقالات این حوزه بیشتر در احاطه علم حقوق و در ادامه آن حوزه اقتصاد می‌باشد، هرچند که نشانه‌هایی از همگرایی بین این دو زمینه در مقالات نیز دیده می‌شود (Granstrand, 2003).

در همین راستا لای و چن (۲۰۱۱) با بررسی پایان‌نامه‌های نگارش‌شده در کشور تایوان بین سال‌های ۱۹۷۵ تا ۲۰۰۸ که در زمینه اختراعات ثبت‌شده به رشته تحریر درآمده‌اند، توسعه تحقیقات صورت گرفته در این کشور را در حوزه اختراع به سه دوره زیر طبقه‌بندی کرده‌اند:

- دوره آغازین (قبل از ۱۹۹۴): اکثر موضوع‌های پایان‌نامه‌ها در زمینه مسایل حقوقی به رشته تحریر درآمده‌اند.
- دوره معرفی (سال‌های ۱۹۹۵ تا ۱۹۹۹): در کنار موارد حقوقی، موضوعات در زمینه مدیریت مالکیت فکری و کاربرد تحلیل اختراعات به ثبت رسیده نیز دیده می‌شود.
- دوره رشد (سال ۲۰۰۰ به بعد): موضوعات تحقیقی در این دوره به شکل قابل ملاحظه‌ای تخصصی شده‌اند به طوری که موضوعات گوناگونی در زمینه‌های حقوقی، مدیریتی، تجاری، مالی و مهندسی به چشم می‌خورد. با این وجود، هنوز تحقیقات صورت‌گرفته در حوزه فنی و مهندسی در زمینه اختراعات به ثبت رسیده بسیار ناچیز است (Lai and Chen, 2011).

جدول زیر نشان دهنده تعداد پایان نامه های تدوین شده در کشور تایوان در زمینه اختراع می باشد.

نمودار شماره (۱): تعداد پایان نامه های دانشجویی تدوین شده در کشور تایوان در زمینه اختراع بین سال های ۱۹۷۵ تا ۲۰۰۸ (Lai and Chen, 2011)

سواين و پاندا (۲۰۱۲) به بررسی استنادی ۳۳۲ مقاله حوزه مالکیت فکری، شامل ۱۵۴۱ استناد در مدت نه سال، با هدف مطالعه الگوی توزیع مقالات و استنادات بر حسب سال و کشور، تعیین همکاری گروهی بین نویسندگان، تعیین دوره زمانی استنادها، مجلات استناد شده و تعیین نیم عمر مقالات می پرداخته اند. نتایج نشان داده است که در مجموع ۴۱۷ نویسنده در تولید این مقالات شرکت داشته اند. حدود یک سوم از انتشارات مورد استناد قرار گرفته است که نصفی از آنها فقط یک استناد، یک چهارم ۲ استناد و سایر مقالات چیزی بین ۳ تا ۹ استناد را به خود اختصاص داده اند. نویسندگان هندی با مشارکت ۷۹/۹۶ درصدی در تولید مقالات مجله بیشترین مشارکت را به خود اختصاص داده اند (جلالی دزجانی و همکاران ۱۳۹۳).

جلالی دزجانی و همکاران (۱۳۹۳) همچنین در همین راستا، به بررسی تحلیل استنادی و ترسیم ساختار تولیدات علمی جهانی در حوزه حقوق مالکیت فکری در میان سال های ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۰ پرداخته اند. نتایج این بررسی نشان داده است، متوسط نرخ رشد سالانه انتشارات حوزه حقوق مالکیت فکری طی سال های مورد بررسی در پایگاه «آی اس آی» ۸/۸ درصد می باشد. تولیدات علمی این حوزه با مشارکت ۴۹ کشور و به ۷ زبان زنده دنیا تولید شده اند که در این میان آمریکا با تولید ۲۱۹ رکورد

رتبه نخست را در بین کشورها دارد و ۹۷/۵ درصد مقالات به زبان انگلیسی بودند. به لحاظ موضوعی، اصلی‌ترین خوشه علمی حوزه در مبحث حقوق مالکیت فکری در تجارت بین‌الملل و روابط اقتصادی بین کشورها بوده است (جلالی دزجانی و همکاران، ۱۳۹۳).

در مجموع بررسی مقالات و گزارش‌های چاپ‌شده در سطح جهان در خصوص مقایسه روند تولید مکتوبات علمی در حوزه مالکیت فکری نشان می‌دهد که در این حوزه، مطالعه جامع بین‌المللی صورت نگرفته است تا مشخص شود روند تدوین مکتوبات علمی در کدام شاخه از مالکیت فکری بیشتر است و عمده کارهای صورت گرفته بیشتر به مطالعه کشوری این موضوع اختصاص یافته‌اند.

۲-۳- تاریخچه ورود موضوع مالکیت فکری به تحقیقات دانشگاهی کشور:

با تصویب موافقتنامه سازمان تجارت جهانی و انعقاد موافقتنامه جنبه‌های مرتبط با تجارت حقوق مالکیت فکری و لزوم اجرا شدن آن در کشورهای متقاضی عضویت، نقش مالکیت فکری در تجارت بین‌المللی به طور قابل ملاحظه‌ای افزایش یافت. از این رو، نیاز به افراد متخصص و واجد شرایط فعالیت در این رشته به طور جدی احساس شد. افرادی که از یک سو، اهمیت مالکیت فکری و نقش آن در تجارت، اقتصاد و توسعه کشور را درک کرده و از سوی دیگر چالش‌های ناشی از پذیرش قوانین و موافقتنامه‌های بین‌المللی جدید و تأثیرشان بر روی صنایع و بازرگانی داخلی را بشناسند. این نیاز همواره توجه همگان را به سوی مؤسسات آموزشی و دانشگاه‌ها جلب کرده که توان تربیت چنین متخصصانی را دارند. در کشور ما نیز راه‌اندازی رشته حقوق مالکیت فکری در مقطع کارشناسی ارشد دانشگاه تهران به سال ۱۳۸۰ باز می‌گردد که از آن زمان تاکنون، دانشجویان با طی ۲۲ واحد درسی از جمله: حقوق قراردادها، حقوق تجارت بین‌الملل و مالکیت فکری، متون حقوقی تعارض قوانین در زمینه مالکیت فکری، حقوق مالکیت ادبی (۱)، حقوق مالکیت ادبی (۲)، حقوق مالکیت صنعتی (۱)، حقوق مالکیت صنعتی (۲)، حقوق رایانه و ارتباطات جدید، سمینار و پایان‌نامه، توانایی لازم را برای فعالیت در عرصه حقوق مالکیت فکری کسب می‌نمایند (دانشگاه تهران، ۱۳۸۲). همزمان با این رشته، رشته مدیریت تکنولوژی در دانشگاه علامه طباطبائی در قالب درسی ۲ واحدی به نام «حقوق مالکیت، تکنولوژی، تجارت توسعه»، به آموزش مفاهیم مالکیت فکری به دانشجویان مقطع کارشناسی ارشد مبادرت گردید. طی سال‌های بعد، این حوزه به سرعت در دانشگاه‌های کشور رواج پیدا کرد. اکنون در این زمینه، رشته حقوق مالکیت فکری و تک درس مالکیت فکری در رشته مدیریت تکنولوژی در مقطع

کارشناسی ارشد در تعداد زیادی از دانشگاه‌های کشور از جمله: تهران، تربیت مدرس، علامه طباطبائی، شهید بهشتی، آزاد واحد تهران جنوب و دانشگاه قم تدریس می‌شود. با رشد فعالیت‌های آموزشی در این عرصه، یافته‌های علمی در قالب کتاب، مقاله و پایان‌نامه در کشورمان افزایش یافته‌است.

۳- روش‌شناسی تحقیق:

۳-۱- روش تحقیق:

در حوزه علوم انسانی و اجتماعی روش‌های متعددی برای تحقیق و شناخت واقعیت و پدیده‌های اجتماعی وجود دارد. در این مقاله، بخش اطلاعات توصیفی تحقیقات انجام‌شده در زمینه مالکیت فکری در کشور از روش کتاب‌سنجی و در بخش اطلاعات کیفی، از روش تحلیل تم مورد استفاده قرار گرفته‌است. کتاب‌سنجی ۱ که کاربرد آن به سال ۱۸۹۰ برمی‌گردد، استفاده از روش‌های ریاضی و آماری در بررسی و کاربرد کتاب‌ها و دیگر مکتوبات علمی است (Pritchard, 1969). کتاب‌سنجی، یک نوع شیوه سنجش و اندازه‌گیری است که جنبه‌های کمی به‌هم‌پیوسته ارتباطات نوشتاری را ارزیابی می‌کند و دامنه مطالعات کتاب‌سنجی شامل فراهم کردن اطلاعات درباره ساختار دانش و چگونگی ارتباطات آن است (Nicholas and Ritchie, 1978) کتاب‌سنجی روشی است که از طریق تحلیل الگوهای کمی به استنتاج از متون و اطلاعات می‌پردازد در واقع این روش شامل مجموعه‌ای از متدهای است که به‌وسیله آن می‌توانیم متون علمی را به صورت کمی تجزیه و تحلیل کنیم این روش وابسته به شبکه‌ای از مستندات است که توسط خود دانشمندان تولید می‌شود. این شیوه به بررسی ویژگی‌های رسمی سیستم انتشارات علمی، معرفی حوزه‌های علمی، کهنگی متون، معرفی نویسندگان پرکار و مواردی از این قبیل می‌پردازد (De Bellis, 2009). تحلیل مضمون یا تحلیل تم روشی برای شناسایی، تحلیل و گزارش الگوهای درون داده‌ها است. این روش، فرایندی برای تحلیل داده‌های متنی است و داده‌های پراکنده و متنوع را به داده‌های غنی تبدیل می‌کند (Braun and Clarke, 2006). حداقل کاری که این تحلیل انجام می‌دهد سازمان‌دهی و توصیف مجموعه داده‌ها است علاوه بر این برای تفسیر داده‌ها از جنبه‌های مختلف نیز از آن استفاده می‌شود (Braun and Clarke, 2006). امروزه تحلیل تم به‌طور گسترده مورد استفاده قرار می‌گیرد اما هنوز توافق مشخصی در مورد اینکه تحلیل تم چیست و چگونه انجام می‌شود وجود ندارد. تحلیل تم به‌عنوان یک روش اساسی برای تحلیل

کیفی در نظر گرفته می‌شود. این روش صرفاً روش کیفی خاصی نیست بلکه فرایندی است که می‌تواند در اکثر روش‌های کیفی به کار رود. به‌طور کلی تحلیل تم، روشی است برای: دیدن متن، برداشت و درک مناسب از اطلاعات ظاهراً نامرتبط، تحلیل اطلاعات کیفی، مشاهده نظام‌مند شخص، تعامل، گروه موقعیت، سازمان و غیره و تبدیل داده‌های کیفی به داده‌های کمی (Boyatzis, 1998). این تحلیل شامل یک رفت‌وبرگشت مستمر بین مجموعه داده‌ها و خلاصه‌های کدگذاری شده‌است که از آن برای توصیف داده‌ها استفاده می‌شود. هرچند که این روش در سطحی پایین به سازماندهی و توصیف مجموعه داده‌ها به‌صورت بسیار دقیق می‌پردازد اما می‌تواند جنبه‌های گوناگون موضوع تحقیق را به وضوح، روشن سازد. منظور از تم، چیزهای مهم در خصوص داده‌ها درباره سؤال تحقیق است که نشانگر الگوهای مشخص درون مجموعه داده‌هاست. در ادامه مراحل شش‌گانه تحلیل تم توضیح داده شده‌اند. تحلیل تم فراگردی بازگشتی ۱ است که در آن حرکت به عقب و جلو در بین مراحل ذکر شده وجود دارد (Braun and Clarke, 2006). به‌علاوه تحلیل تم فراگردی است که در طول زمان انجام می‌پذیرد.

مرحله ۱. آشنایی با داده‌ها: برای اینکه محقق با عمق و گستره محتوایی داده‌ها آشنا شود لازم است که خود را در آن‌ها تا اندازه‌ای غوطه‌ور سازد. غوطه‌ور شدن در داده‌ها معمولاً شامل «بازخوانی مکرر داده‌ها» و خواندن داده‌ها به صورت فعال (یعنی جستجوی معانی و الگوها) است.

مرحله ۲. ایجاد کدهای اولیه: مرحله دوم زمانی شروع می‌شود که محقق داده‌ها را خوانده و با آن‌ها آشنایی پیدا کرده‌است. این مرحله شامل ایجاد کدهای اولیه از داده‌ها است. کدها یک ویژگی داده‌ها را معرفی می‌نمایند که به نظر تحلیل‌گر جالب می‌رسد. داده‌های کدگذاری شده از واحدهای تحلیل (تم‌ها) متفاوت هستند.

مرحله ۳. جستجوی تم‌ها: این مرحله شامل دسته‌بندی کدهای مختلف در قالب تم‌های بالقوه و مرتب کردن همه خلاصه داده‌های کدگذاری شده در قالب تم‌های مشخص شده‌است. در واقع محقق، تحلیل کدهای خود را شروع کرده و در نظر می‌گیرد که چگونه کدهای مختلف می‌توانند برای ایجاد یک تم کلی ترکیب شوند.

مرحله ۴. بازبینی تم‌ها: مرحله چهارم زمانی شروع می‌شود که محقق مجموعه‌ای از تم‌ها را ایجاد کرده و آن‌ها را مورد بازبینی قرار می‌دهد. این مرحله شامل دو مرحله بازبینی و تصفیه تم‌ها است. مرحله اول شامل بازبینی در سطح خلاصه‌های کدگذاری شده‌است. در مرحله دوم اعتبار

تم‌ها در رابطه با مجموعه داده‌ها در نظر گرفته می‌شود.

مرحله ۵. تعریف و نام‌گذاری تم‌ها: مرحله پنجم زمانی شروع می‌شود که یک نقشه رضایت‌بخش از تم‌ها وجود داشته باشد. محقق در این مرحله، تم‌هایی را که برای تحلیل ارائه کرده، تعریف کرده و مورد بازبینی مجدد قرار می‌دهد، سپس داده‌های داخل آن‌ها را تحلیل می‌کند. به‌وسیله تعریف و بازبینی کردن، ماهیت آن چیزی که یک تم در مورد آن بحث می‌کند مشخص شده و تعیین می‌گردد که هر تم کدام جنبه از داده‌ها را در خود دارد.

مرحله ۶. تهیه گزارش: مرحله ششم زمانی شروع می‌شود که محقق مجموعه‌ای از تم‌های کاملاً آبدیده ۱ در اختیار داشته باشد. این مرحله شامل تحلیل پایانی و نگارش گزارش است (Braun and Clarke, 2006). یکی دیگر از روش‌هایی که همراه با تحلیل تم به کار می‌رود، تحلیل مقایسه‌ای است. با این روش، مضامین در بین منابع و افراد مختلف باهم مقایسه می‌شود. از آنجایی که در تحلیل تم، جمع‌آوری و تحلیل داده‌ها، هم‌زمان است از تحلیل مقایسه‌ای هنگام جمع‌آوری اطلاعات، کدگذاری داده‌ها، مرور ادبیات نظری و یادداشت‌های پژوهشگر استفاده می‌شود. با این روش، داده‌های به دست آمده از منابع مختلف، با یکدیگر مقایسه و تطبیق می‌شود تا شباهت‌ها و تفاوت‌ها شناخته شود، این فرایند تا جایی ادامه می‌یابد که پژوهشگر احساس کند نکته جدیدی از مقایسه داده‌ها حاصل نمی‌شود. از تحلیل مقایسه‌ای می‌توان برای مقایسه مضامین در بین پاسخ‌دهندگان مختلف و همچنین برای منابع مختلف داده‌ها استفاده کرد (جعفری و همکاران، ۱۳۹۰).

۳-۲- فرایند اجرای تحقیق:

در این تحقیق در ابتدا کلید واژه‌های جستجو با استفاده از ادبیات تحقیق و نظرات اساتید و خبرگان این حوزه شناسایی شدند. در این مقاله از ۲۵ کلیدواژه به شرح زیر استفاده شده است: مالکیت فکری، مالکیت معنوی، مالکیت صنعتی، مالکیت ادبی و هنری، حقوق فکری، حقوق معنوی، حق اختراع، حقوق آثار ادبی و هنری، کپی‌رایت، دانش سنتی، فولکور، اسرار تجاری، حق پخش، حقوق مؤلف، حق نشر، حقوق پتنت، ثبت اختراع، طرح صنعتی، علامت تجاری، نام تجاری، برند، نشانه جغرافیایی، رقابت نامشروع، ثبت (حقوق) نرم‌افزار، رقابت غیرمنصفانه و نابرابر. لازم به ذکر است در نتایج این مقاله

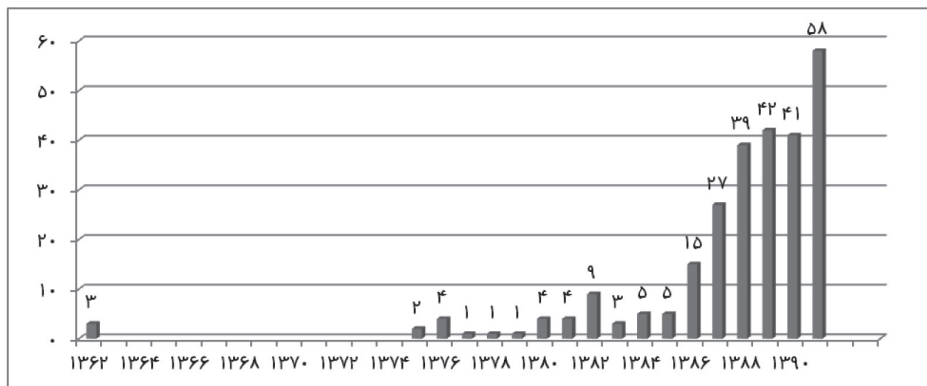
واژه‌های حقوق پتنت، ثبت اختراع، حق اختراع مترادف اختراع و واژه‌های حقوق مؤلف و حق نشر معادل کپی‌رایت در نظر گرفته شده‌اند. سپس این کلیدواژه‌ها در پایگاه‌های مربوطه که در ادامه توضیح داده شده‌است به صورت جداگانه مورد جستجو قرار گرفت و داده‌های لازم جهت انجام این تحقیق از آن پایگاه‌ها استخراج و با استفاده از نظر خبرگان این حوزه که شامل ۶ نفر از اساتید دانشگاهی متخصص حوزه مالکیت فکری بودند، مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. داده‌های مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته در این تحقیق شامل ۲ بخش: الف- پایان‌نامه‌های تحصیلی تدوین شده در حوزه مالکیت فکری توسط دانش‌آموختگان مقاطع کارشناسی ارشد و دکتری دانشگاه‌های دولتی کشور که از پایگاه اطلاعاتی پایان‌نامه‌های پژوهشکده علوم و فناوری اطلاعات ایران استخراج شده‌است و با مراجعه حضوری به برخی از کتابخانه‌های دانشگاه‌ها صحت داده‌های جمع‌آوری شده مورد بررسی قرار گرفته‌است. ب- مقالات علمی- پژوهشی و ترویجی نوشته شده به زبان فارسی حوزه مالکیت فکری که در نشریات علمی مصوب وزارت علوم به چاپ رسیده‌اند. این مقالات از پایگاه اطلاعاتی مقاله‌های مرکز جهاد دانشگاهی استخراج شده‌است. در جدول مراحل انجام این تحقیق نشان داده شده‌است.

۴- تجزیه و تحلیل داده‌های تحقیق:

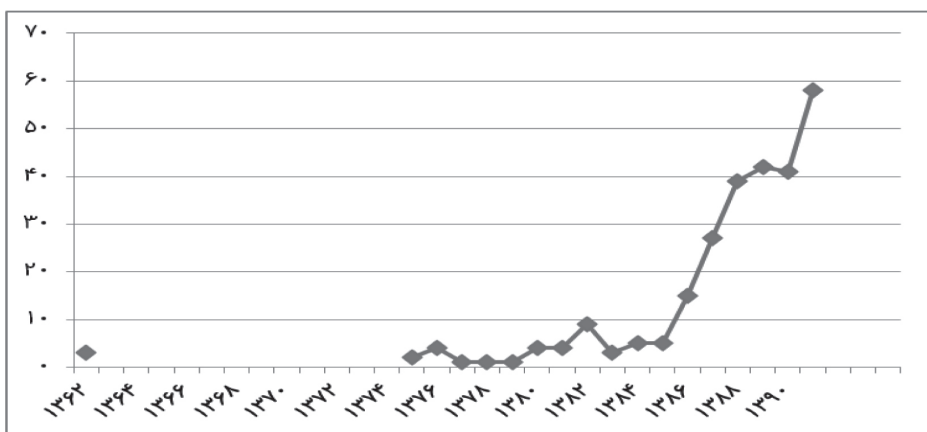
در این مقاله از روش تحلیل تم ۱ جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها استفاده شده‌است. یافته‌های به دست آمده از این تحقیق در ۲ قسمت پایان‌نامه‌ها و مقالات علمی- پژوهشی ارائه شده‌است. در این تحقیق، ۲۷۴ پایان‌نامه از ۲۳ دانشگاه مختلف کشور (نمودار شماره ۵) در ۲ مقطع کارشناسی ارشد و دکتری (نمودار شماره ۶) و ۱۵۹ مقاله علمی نوشته شده به زبان فارسی در ۷۰ نشریه معتبر علمی (نمودار شماره ۱۲) مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته‌است. دهد.

۴-۱- یافته‌های حاصل از تجزیه و تحلیل پایان‌نامه‌ها

طبق بررسی انجام شده تعداد ۲۷۴ پایان‌نامه از سال‌های ۱۳۶۲ تا ۱۳۹۱ در کشور تدوین و با موفقیت دفاع شده‌است. نمودار شماره ۲ فراوانی پایان‌نامه‌های دفاع شده را در سال‌های مختلف نشان می‌دهد. با نگاهی به این نمودار مشخص می‌شود که سال ۱۳۹۱ با تعداد ۵۸ پایان‌نامه نگارش شده، از نظر پایان‌نامه بیشترین تعداد را در حوزه مالکیت فکری به خود اختصاص داده‌است.

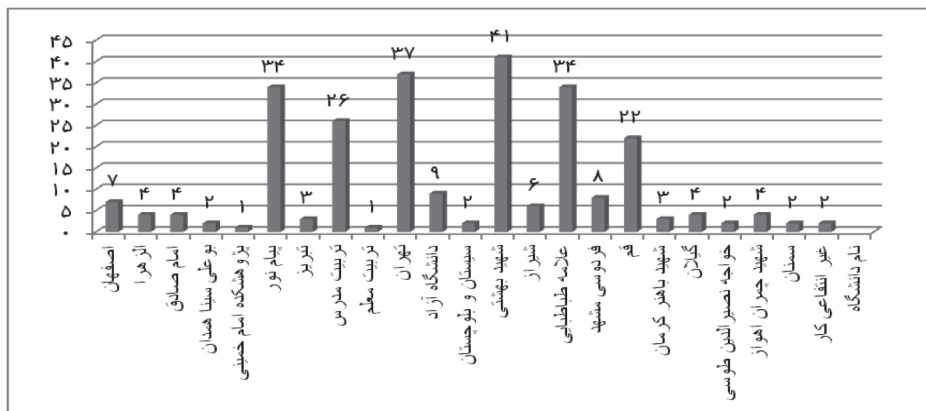

نمودار شماره (۲): فراوانی پایان‌نامه‌های حوزه مالکیت فکری براساس سال دفاع

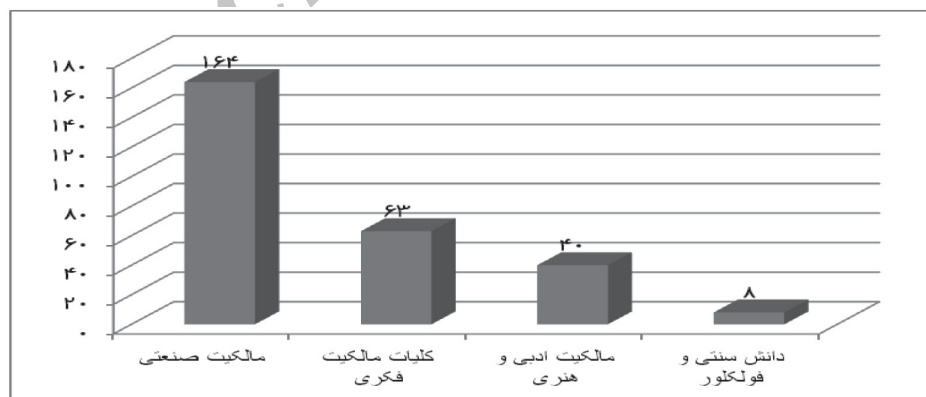
نمودار شماره (۳): روند تدوین و دفاع پایان‌نامه‌های حوزه مالکیت فکری در ایران

با توجه به نمودار شماره ۳ مشخص گردید سال ۱۳۶۲ به عنوان سال شروع فعالیت‌های پژوهشی نگارش پایان‌نامه در حوزه مالکیت فکری بوده‌است، ولی نگارش پایان‌نامه‌ها در این حوزه از سال ۱۳۶۲ تا ۱۳۷۵ با یک وقفه همراه بوده‌است. همچنین با توجه به نمودار شماره ۳ مشخص می‌شود تولید پایان‌نامه‌ها با یک روند صعودی همراه بوده‌است. ولی از سال‌های ۱۳۸۲ تا ۱۳۸۳ و همچنین ۱۳۸۹ تا ۱۳۹۰ این روند صعودی کاهش یافته و سپس، دوباره افزایش یافته‌است.

نمودار شماره (۴): فراوانی پایان‌نامه‌های دفاع‌شده حوزه مالکیت فکری براساس دانشگاه

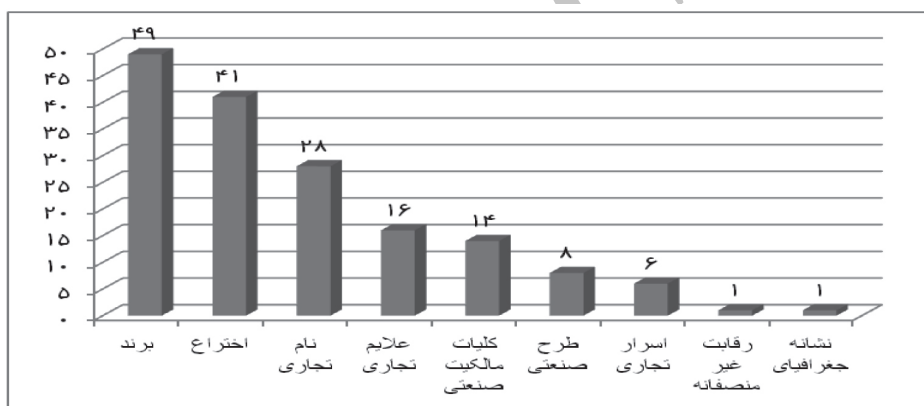
با توجه به نمودار شماره ۴ مشخص می‌شود ۲۳ دانشگاه در سراسر کشور به نگارش پایان‌نامه در حوزه مالکیت فکری پرداخته‌اند. که در بین آن‌ها دانشگاه شهید بهشتی با تدوین ۴۱ پایان‌نامه در حوزه مالکیت فکری فعال‌ترین دانشگاه در این حوزه می‌باشد و دانشگاه تهران جایگاه دوم و دانشگاه‌های علامه طباطبائی و پیام نور در جایگاه سوم قرار دارند. لازم به ذکر است که این پایان‌نامه‌ها بیشتر در ۲ دانشکده حقوق و مدیریت و حسابداری به رشته تحریر درآمده‌اند. همچنین پایان‌نامه‌ها در ۲ مقطع کارشناسی ارشد و دکترا نگارش شده‌اند که بیشتر آن‌ها مربوط به مقطع کارشناسی ارشد با تعداد ۲۵۶ بوده‌است و مقطع دکتری تنها تعداد ۱۸ پایان‌نامه تدوین شده‌است.

نمودار شماره (۵): فراوانی پایان‌نامه‌های دفاع‌شده حوزه مالکیت فکری براساس حوزه مختلف مالکیت

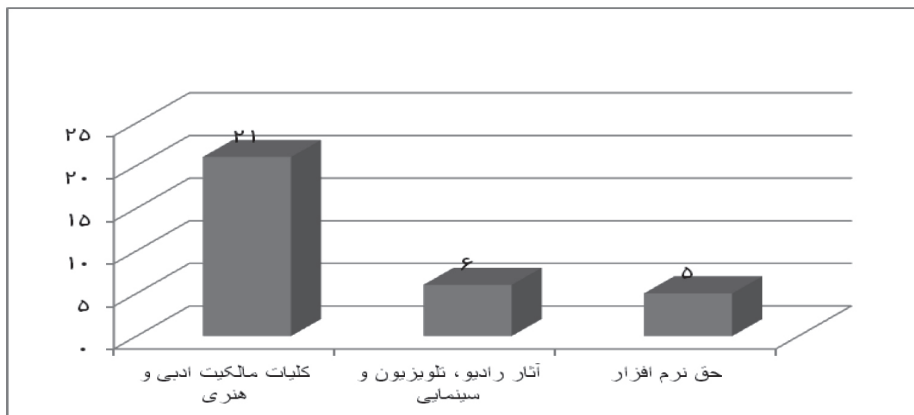
از بین ۲۷۴ پایان‌نامه نگارش‌شده تعداد ۱۶۳ مورد آن مربوط به مالکیت صنعتی ۴۰ مورد مربوط به مالکیت ادبی و هنری و ۶۳ مورد هم مربوط به مالکیت فکری به صورت کلی یعنی هر دو حوزه مالکیت صنعتی و ادبی و هنری و کلیات مالکیت فکری و ۸ پایان‌نامه مرتبط به حوزه دانش سنتی و فولکلور بوده‌است (نمودار شماره ۵).

باتوجه به نمودار شماره ۶ مشخص گردیده‌است ۱۶۳ پایان‌نامه‌ی حوزه مالکیت صنعتی در ۹ بخش برند، علامت تجاری، نام تجاری، اسرار تجاری، اختراعات و بررسی کلیات حوزه مالکیت صنعتی، طرح صنعتی، نشانه جغرافیایی، رقابت غیرمنصفانه تألیف شده‌است که بیشترین آن‌ها در بخش برند و سپس اختراعات می‌باشد. و بخش‌های نشانه‌های جغرافیایی و رقابت غیرمنصفانه کمترین تعداد پایان‌نامه‌های حوزه مالکیت فکری را به خود اختصاص داده‌اند.

نمودار شماره (۶): فراوانی پایان‌نامه‌های دفاع‌شده در حوزه مالکیت صنعتی

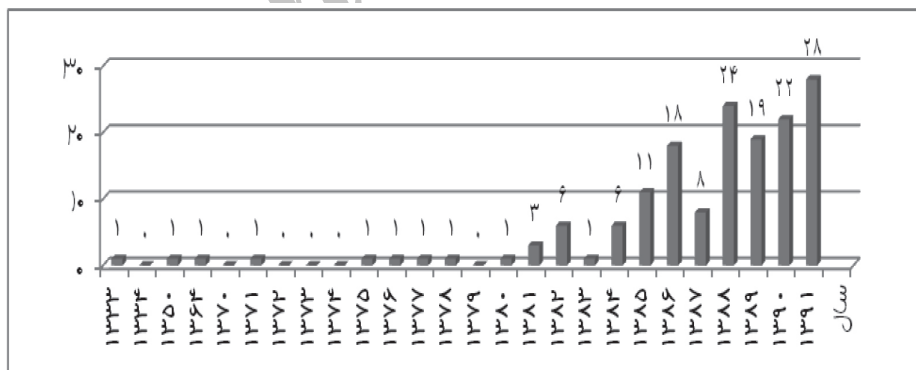
نمودار شماره ۷ حاکی از آن است که از ۴۰ پایان‌نامه دفاع‌شده در حوزه مالکیت ادبی و هنری، بیشترین تعداد آن‌ها با تم حقوقی و در بخش کلیات مالکیت ادبی و هنری از جمله حق مؤلف و کپی‌رایت تدوین شده‌اند.

نمودار شماره (۷): فراوانی پایان نامه های دفاع شده در حوزه مالکیت ادبی و هنری

۴-۲- یافته های حاصل از تجزیه و تحلیل مقالات

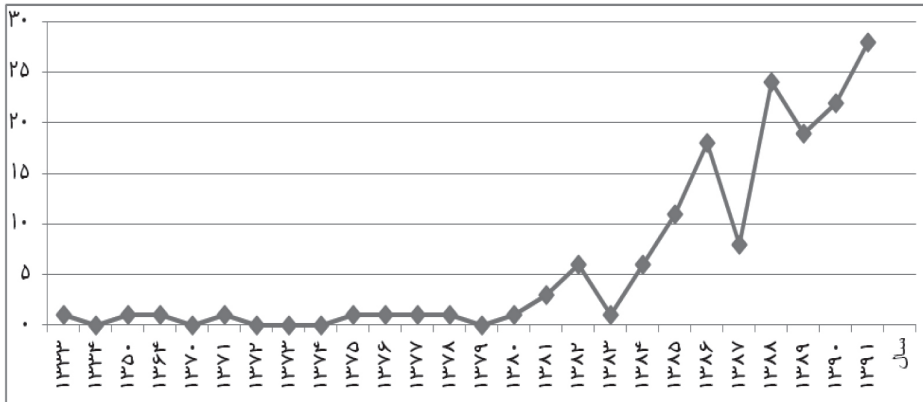
طبق بررسی انجام شده تعداد ۱۵۹ مقاله از سال های ۱۳۳۳ تا ۱۳۹۱ نگارش شده است. نمودار شماره ۸ فراوانی مقالات را در سال های مختلف نشان می دهد. باتوجه به این نمودار مشخص می شود سال ۱۳۹۱ با تعداد ۲۸ مقاله تألیف شده در آن، سالی فعال در حوزه تألیف مقالات حوزه مالکیت فکری به شمار می آید.

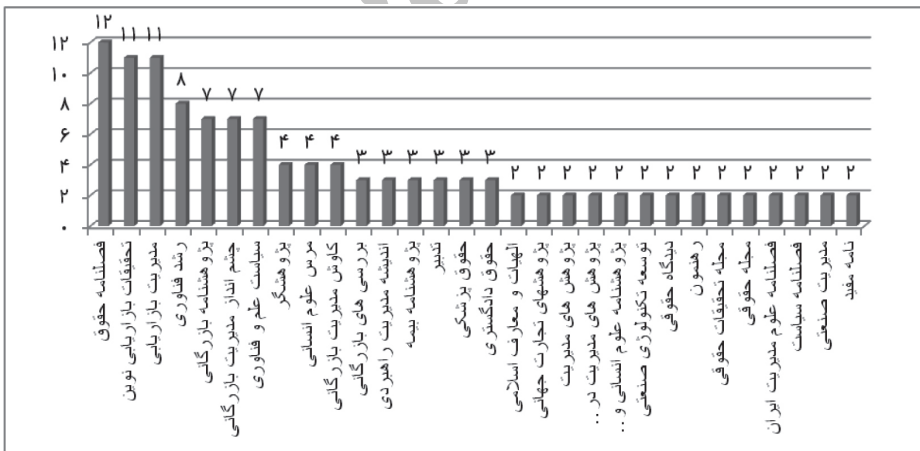
نمودار شماره (۸): فراوانی مقالات حوزه مالکیت فکری براساس سال چاپ

باتوجه به نمودار شماره ۹ مشخص می شود که سال ۱۳۳۳ به عنوان سال شروع نگارش مقالات

حوزه مالکیت فکری بوده‌است. همچنین روند تولید مقالات در این حوزه دارای یک روند کلی صعودی بوده‌است ولی بین سال‌های ۱۳۸۲-۱۳۸۳ و همچنین ۱۳۸۶-۱۳۸۷ و سال‌های ۱۳۸۸-۱۳۸۹ این روند کاهش و سپس دوباره افزایش یافته‌است.

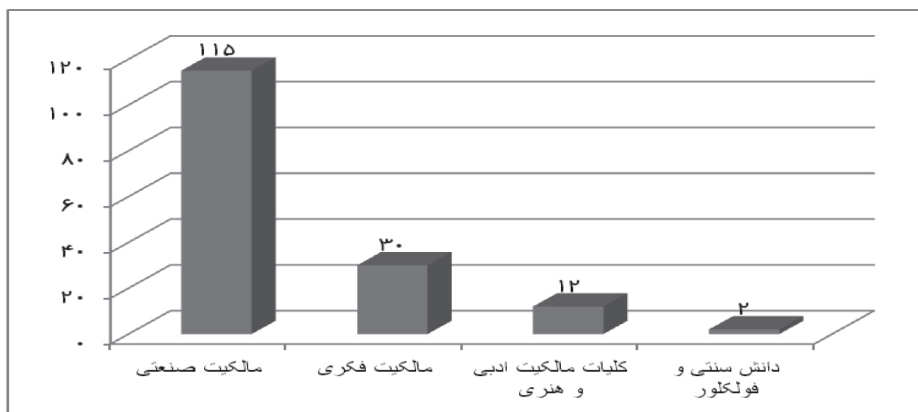
نمودار شماره (۹): روند انتشار مقالات حوزه مالکیت فکری در نشریات مصوب وزارت علوم

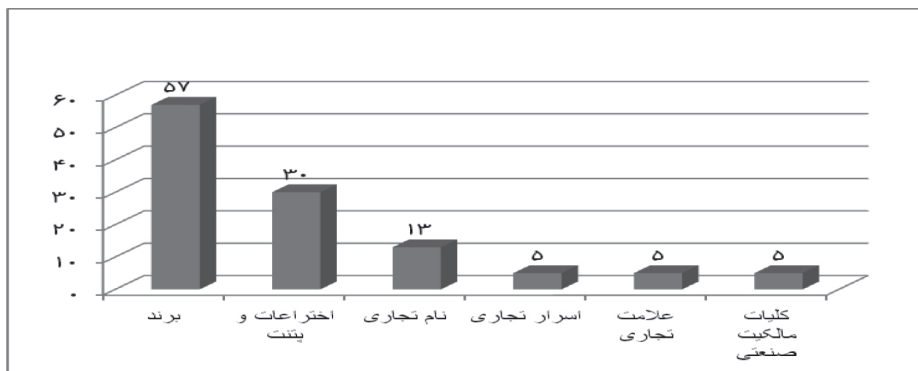
نمودار شماره (۱۰): فراوانی مقالات حوزه مالکیت فکری براساس نام نشریه

این مقالات علمی پژوهشی در ۷۰ نشریه معتبر داخلی مصوب وزارت علوم به چاپ رسیده‌است. نمودار شماره ۱۲ نشریاتی که بیشترین تعداد مقالات حوزه مالکیت فکری را منتشر نموده‌اند نشان

می‌دهد. در این بین، فصلنامه حقوق با انتشار ۱۲ مقاله در جایگاه اول و تحقیقات بازاریابی نوین با انتشار ۱۱ مقاله در رتبه دوم انتشار مقالات این حوزه هستند. محوریت حوزه‌های تحقیقاتی این نشریات نشان می‌دهد، مقالات حوزه مالکیت فکری در جهت‌های مختلف علمی صورت گرفته‌اند که بیشترین آن‌ها مربوط به بخش مدیریت، حقوق و بازرگانی بوده‌است.

نمودار شماره (۱۱): فراوانی مقالات حوزه مالکیت فکری براساس حوزه مختلف مالکیت

نمودار شماره (۱۲): فراوانی مقالات حوزه مالکیت فکری براساس حوزه مختلف مالکیت صنعتی

با توجه به نمودار شماره ۱۱ مشخص می‌گردد از بین ۱۵۹ مقاله منتشر شده تعداد ۱۱۵ مورد آن مربوط به مالکیت صنعتی، ۱۲ مورد مربوط به مالکیت ادبی و هنری و ۳۰ مورد مربوط به کلیات مالکیت فکری یعنی هر دو حوزه مالکیت صنعتی و ادبی و هنری و ۲ مورد هم مرتبط به حوزه دانش

سنتی و فولکلور بوده‌است.

۱۱۵ مقاله‌ی حوزه مالکیت صنعتی در ۶ بخش شامل: برند، نام تجاری، علامت تجاری، اسرار تجاری، اختراعات و بررسی کلیات حوزه مالکیت صنعتی انجام شده‌است. با توجه به نمودار شماره ۱۴ مشخص شد که حدود ۵۰ درصد آن‌ها در حوزه برند می‌باشد (نمودار شماره ۱۲). همچنین تمام ۱۲ مقاله حوزه مالکیت ادبی و هنری مربوط به موضوع کپی‌رایت می‌باشد و در سایر حوزه‌های مالکیت ادبی و هنری مقاله‌ای تألیف نشده‌است.

۵- نتیجه‌گیری:

بررسی‌های صورت گرفته در این مطالعه نشان داد که فعالیت‌های پژوهشی صورت گرفته در حوزه مالکیت فکری در جهان از دهه ۸۰ میلادی به این سو، روندی روبه‌رشد داشته و از سال ۲۰۰۰ به بعد نیز این روند، همراه با افزایش چشمگیری بوده‌است. در کشور ما نیز هم‌زمان با دوره‌ی رشد و توجه به حوزه مالکیت فکری در جهان از سال ۲۰۰۰ به بعد، با تصویب رشته‌ی تحصیلی حقوق مالکیت فکری در دانشگاه تهران و رشته‌ی مدیریت تکنولوژی در دانشگاه علامه طباطبائی، موضوعات آموزشی و پژوهشی با روندی مشابه با روند جهانی ولی با سرعتی کمتر، در کانون توجه دانشجویان و اساتید این عرصه در کشور قرار گرفته‌است. در واقع با نگاهی به روند تولیدات علمی حوزه مالکیت فکری کشور مشخص می‌شود که از سال ۱۳۸۰ به این سو، شاهد یک روند افزایشی در کشور می‌باشیم که در بعضی از سال‌ها رشد این روند کاهش یافته و بعد از مدتی دوباره مسیر صعودی خود را ادامه داده‌است. بیشترین میزان تولیدات علمی این حوزه در بخش پایان‌نامه‌ها و در مقطع کارشناسی ارشد بوده‌است که مهم‌ترین علت آن را می‌توان در پذیرش دانشجو برای اولین بار در مقطع کارشناسی ارشد در کشور نسبت داد. توجه به ماهیت موضوعی تولیدات علمی این حوزه نشان می‌دهد که بیشتر موضوعات و نوع نگاه محققان به این حوزه از دیدگاه حقوقی و تا حدودی مدیریتی بوده که هم جهت با مطالعه صورت گرفته توسط گرن استرند (۲۰۰۳) بوده‌است.

نتایج بدست‌آمده از تحلیل تم داده‌های مرتبط به پایان‌نامه‌ها در این تحقیق نشان می‌دهد که پایان‌نامه‌های دفاع‌شده در حوزه مالکیت فکری کشور در ۴ بخش: مالکیت صنعتی، مالکیت ادبی هنری، دانش سنتی و فولکلور و کلیات مالکیت فکری صورت گرفته‌است. بیشترین پایان‌نامه‌های انجام‌شده در بین این ۴ بخش مربوط به بخش مالکیت صنعتی است و بخش دانش سنتی و فولکلور کمترین میزان

پایان‌نامه‌های دفاع‌شده را در ایران به خود اختصاص داده‌است.

همچنین تحلیل صورت‌گرفته بر روی پایان‌نامه‌های بخش مالکیت صنعتی نشان داد که پایان‌نامه‌های این بخش در ۹ زمینه: برند، علامت تجاری، نام تجاری، اسرار تجاری، اختراعات و بررسی کلیات حوزه مالکیت صنعتی، طرح صنعتی، نشانه جغرافیایی، رقابت غیرمنصفانه، انجام شده‌است که بیشترین آن‌ها مربوط به زمینه‌های برند و اختراعات است و در زمینه‌های رقابت غیرمنصفانه و نشانه‌های جغرافیایی تعداد اندکی تحقیق به صورت پایان‌نامه انجام شده‌است.

همچنین بررسی‌های صورت‌گرفته بر روی پایان‌نامه‌های بخش مالکیت ادبی و هنری نشان داد که بیشترین پایان‌نامه‌های این بخش در زمینه مسایل حقوقی مربوط به کپی‌رایت یا حق مؤلف بوده‌است. از سوی دیگر، تحلیل تم داده‌های مرتبط به مقالات در این تحقیق نشان داد که مقالات نگارش شده در حوزه مالکیت فکری کشور در ۴ بخش: مالکیت صنعتی، مالکیت ادبی هنری، دانش سنتی و فولکلور و کلیات مالکیت فکری صورت‌گرفته‌است که مشابه پایان‌نامه‌های این حوزه، بیشترین این مقالات از بین این ۴ بخش مربوط به بخش مالکیت صنعتی بوده‌است و بخش دانش سنتی و فولکلور کمترین میزان مقالات را به خود اختصاص داده‌است. مقالات بخش مالکیت صنعتی در ۶ زمینه: برند، اختراع، نام تجاری، اسرار تجاری، علامت تجاری و کلیات مالکیت صنعتی نگارش شده‌اند که بیشترین آن‌ها در زمینه برند بوده‌است و در زمینه اسرار تجاری تعداد محدودی مقاله نگارش شده‌است. همچنین با تحلیل مقالات بخش مالکیت ادبی و هنری مشخص گردید تمام ۱۲ مقاله حوزه مالکیت ادبی و هنری مربوط به بخش کپی‌رایت یا حق مؤلف می‌باشد و در سایر حوزه‌های مالکیت ادبی و هنری مقاله‌ای تألیف نشده‌است.

۶- پیشنهادات:

جهت انجام تحقیقات آتی پیشنهاد می‌گردد روند جهانی تولید یافته‌های علمی در حوزه مالکیت فکری مورد مطالعه قرار گیرد تا مشخص شود وضعیت جهانی یافته‌های علمی حوزه مالکیت فکری در هر یک از بخش‌های آن چگونه است؟

همچنین پیشنهاد می‌گردد با بررسی تولیدات علمی داخلی این حوزه در بخش‌هایی نظیر کتب فارسی و مقالاتی که توسط محققین داخلی در نشریات بین‌المللی حوزه مالکیت فکری در جهان به چاپ رسانده‌اند، نقشه دانشی فعالیت‌های محققین کشور مشخص شود.

۷- مراجع:

- بختیاری محمد رضا، ۱۳۹۰، *اصول مالکیت فکری و حمایت از حق اختراع، سازمان پژوهش‌های علمی صنعتی، تهران.*
- جلالی دیزجی علی، مومنی عصمت، جعفرزاده رشید، ۱۳۹۳، *تحلیل استنادی و ترسیم ساختار تولیدات علمی جهانی در حوزه حقوق مالکیت فکری در میان سال‌های ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۰، فصلنامه دانش‌شناسی (علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی و فناوری اطلاعات) سال هفتم، شماره ۲۵، تابستان ۱۳۹۳.*
- جعفری عابدی حسن، تسلیمی محمد سعید، فقیهی ابوالحسن، شیخ‌زاده محمد، ۱۳۹۰، *تحلیل مضمون و شبکه مضامین: روشی ساده و کارآمد برای تبیین الگوهای موجود در داده‌های کیفی، اندیشه مدیریت راهبردی، سال پنجم، شماره دوم، پاییز و زمستان ۱۳۹۰.*
- دانشگاه تهران، ۱۳۸۲، *مشخصات کلی، برنامه درسی و سرفصل دروس، دوره کارشناسی‌ارشد، رشته حقوق مالکیت فکری، مصوب جلسه مورخ ۱۳۸۲/۶/۱۱ شورای برنامه‌ریزی آموزشی دانشگاه تهران.*
- شاه‌آبادی ابوالفضل، سپهر دوست حمید، جامه بزرگی آمنه، ۱۳۹۱، *تأثیر حمایت از حقوق مالکیت فکری بر مهاجرت نخبگان از کشورهای منتخب در حال توسعه و توسعه یافته، فصلنامه علمی - پژوهشی سیاست علم و فناوری، سال پنجم، شماره ۱.*
- صادقی محمود، خاکپور منصور، ۱۳۸۶، *موجبات اعطای مجوز اجباری بهره‌برداری از حقوق مالکیت فکری، فصلنامه مدرس علوم انسانی، دوره ۱۱، شماره ۴.*
- گودرزی، مهدی، ۱۳۸۲، *بررسی وضعیت نظام مالکیت فکری ایران و ارائه راهکارهای بهبود آن در جهت توسعه تکنولوژیکی کشور، تهران، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد، دانشکده حسابداری و مدیریت علامه طباطبائی.*
- گودرزی، مهدی و اسماعیلی الهه السادات، ۱۳۹۲، *مدیریت دارایی‌های فکری در پژوهشگاه‌های دولتی ایران: یک مطالعه چند موردی، رهیافت، جلد ۲۳، شماره ۵۵.*
- نوروزی، علیرضا، ۱۳۸۱، *«حقوق مالکیت فکری، حق مؤلف و مالکیت صنعتی»، نشر چاپار، تهران.*
- Alikhan, S. (2000) "Socio-Economic Benefits of Intellectual Property Protection in Developing Countries", WIPO publication no.454 (E), Geneva
- Boyatzis, R. E. (1998), *Transforming qualitative information: thematic analysis and code development*, Sage.
- Braun, V. and Clarke, V. (2006) Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, Vol. 3, No.2. pp. 77-101.
- De Bellis, N. (2009). *Bibliometrics and citation analysis: from the science citation index to cybermetrics*. Scarecrow Press.

- Giovanetti, T. and Matthews, M. (2005) “*Intellectual Property Rights and Human Rights*”, Lewisville, Texas: Institute for Policy Innovation.
- Granstrand, O. (2003) *Economics, Law and Intellectual Property*, Kluwer Academic Publishers, Ch. 1, pp. 9-40.
- Lai , R. J. and Chen, C. Y. (2011) The Study of Academic Research Trends in the Patent Related Fields in Taiwan, *Journal of Engineering Technology and Education*, Vol. 8, No.1.
- Nicholas, D and Ritchie, M (1978). *Literature and Bibliometrics*, London: clive Bingley.
- Pritchard, A. (1969). Statistical bibliography or bibliometrics? *Journal of Documentation*. 25: 343-349
- Sakata I, Sasaki H. and Kajikawa Y.(2012)*Identifying Knowledge Structure of Patent and Innovation Research*, IPAJ, Vol. 8 No. 2—: 56-67.
- Swain, Dillip K.; Panda, K. C. (2012).*Journal of intellectual property rights*, 2002-2010: A bibliometric study. Chinese Librarianship: an International Electronic Journal, 33. URL: <http://www.iclc.us/cliej/cl33SP.pdf>
- UNESCO-WIPO (1982)*Model Provisions for National Laws on the Protection of Expressions of Folklore Against Illicit Exploitation and Other Prejudicial Actions*, available at <http://www.wipo.int/export/sites/www/tk/en/folklore/1982-folklore-model-provisions.pdf>
- Velmurugan, C. “*Research Trends in Journal of Intellectual Property Rights (JIPR): A Bibliometric Study*” (2013). Library Philosophy and Practice (e-journal). Paper 1043. available at <http://digitalcommons.unl.edu/libphilprac/1043>
- WIPO (2001), *INTELLECTUAL PROPERTY NEEDS AND EXPECTATIONS OF TRADITIONAL KNOWLEDGE HOLDERS*WIPO, Report on Fact-Finding Missions on Intellectual Property and Traditional Knowledge (1998-1999), available at http://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/tk/768/wipo_pub_768.pdf
- WIPO(2004), *WIPO INTELLECTUAL PROPERTY HANDBOOK*, available at http://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/intproperty/489/wipo_pub_489.pdf